

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ÂSİM'İNDE TOPLUMSAL MESELELER

*Yunus AYATA**

Özet: Muhteva ve anlatım metodu bakımından Birinci Dünya Savaşı'nın manzum romanı olarak değerlendirilebilecek *Safahat*'in altıncı kitabı *Asım*'da toplumsal meselelere temas edilmiştir. Bunları, nesil çatışması, aile ve evlilik, memleketin içinde bulunduğu durum, ilim ve eğitim, sanat-zanaat gibi başlıklar altında toplamak mümkündür. Bir tür nesil çatışmasının işlendiği eserde toplumun birçok alanında yaşanan çarpıklıklar gösterilmiş ve bu çarpıklıkların müsebbipleri sert bir şekilde eleştirilmiştir. Türk-İslam âleminin içinde bulunduğu kötü duruma üzülen şair, geçmişe sığınır; fakat bununla kalmayarak baş gösteren çarpıklıkları eleştirir ve bu durumdan kurtuluş yolunu da gösterir. Ona göre, hakiki iman, salâh, hak ve sebat birleştikten sonra insanlığa hüsrân yoktur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Meseleler, Nesil Çatışması, Aile, Evlilik, İlim, Eğitim, Sanat

SOCIAL MATTERS IN MEHMET AKIF ERSOY'S ASİM

Abstracts: From the aspects of content and style, *Safahat* can be classified as a poetic novel of the First World War and in its sixth book, *Asım*, social issues have been dealt with. These issues can be examined some titles: conflict of generations, family and marriage, the condition of the country, science-wisdom, education and art-technic. In this epos where a conflict among generations has been dealt with, some distortions have been shown, and the doers of these distortions have been criticized. The poet who feels sorry about the condition of the Turkish-Islamic community, seeks peace in the past, nonetheless, he criticizes the emerging distortions and also shows the salvation from the situation. According to him, with the consolidation of the real belief, salvation, right and perseverance, there will not be a frustration for human beings.

Keywords: Social Matters, Generation Conflicts, Family, Marriage, Science, Education, Art.

Giriş

Yedi kitaptan oluşan *Safahat*'in altıncı kitabı *Asım*'dır¹. Tamamı 2292 mısralık tek bir manzume olan bu eserin 1086 mısralık kısmı 1919 Eylül'ünden

* Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sivas.

başlayarak 1924 Ağustos'una kadar çeşitli aralıklarla *Sebilürreşat*'ta tefrika edilmiş ve daha önce tefrika edilmeyen kısımların da eklenmesiyle 1924 yılında kitap hâline getirilmiştir (Düzdağ 2003:24; Düzdağ 2004:83; Gökçek 2007:7).

Mehmet Akif Ersoy tarafından Fuat Şemsi²'ye ithaf edilen “*bu eser, bir muhavereden ibarettir*” (s.21). Eserin başında yer alan ifadeden anlaşıldığı üzere manzumede olaylar, “*Harb-i Umûmî içinde ve Fâtih yangınından evvel, Hocazâde'nin Sarıgül'deki evinde geçer.*” (s.21).

Asım, Mehmet Akif'in yazılışı ile basımı arasındaki sürenin en uzun olduğu eseridir. Bu durumun nedeni Orhan Okay tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

“Diğerleri *Sebilürreşad* dergisinde hemen hemen çıktıkları sene kitap hâline geldiği hâlde, *Asım*'ın ilk parçaları 1919 Eylül'ünde çıkmaya başlamış, fakat araya Akif'in İstiklal Savaşı'na katılmak üzere Anadolu'ya geçmesi girdiğinden, çok aralıklarla *Sebilürreşad* dergisinde çıkabilmiştir. Kitap haline gelişi ise ancak 1924'te gerçekleşebilmiştir. Hacimce ilk *Safahat*'tan sonra en geniş ve manzum hikâye-diyaloglarının da en uzunudur (Eski harflerle ilk basımı 1924; 132 sayfa).” (Okay 1989: 53).

Manzum tiyatro veya hikâye³ tarzında kaleme alınmış olan bu eseri, Birinci Dünya Savaşı'nın romanı olarak okumak mümkündür (Enginün 2000:179; Gökçek 2007:11).⁴ Eserin kahramanları Merhum Hoca Tahir Efendi'nin oğlu Hocazâde, Merhum Hoca Tahir Efendi'nin şâkirdlerinden Köse İmam, Hocazâde'nin oğlu Emin ve Köse İmam'ın oğlu Asım'dır. Bunlardan Merhum Hoca Tahir Efendi'nin oğlu Hocazâde, yenilikçi, hoşgörülü ve daha sonra Millî Mücadele'yi gerçekleştirecek olan ümidin temsilcisi Akif'i; Merhum Hoca Tahir Efendi'nin şâkirdlerinden Köse İmam, Müslüman halkın imanı ile irfanını temsil eden, muhafazakârlığı ve tenkitçiliği ile öne çıkan, Akif'in babasının

¹ Bu yazıda, eserin aşağıdaki künyesi belirtilen baskısı kullanılmıştır. Belirtilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.

Mehmet Akif ERSOY. “Asım”, **Altıncı Kitap Asım**, (hızl. Fazıl GÖKÇEK), Dergâh Yay., İstanbul, 2007:19-131.

² Mehmet Akif'in yakın dostlarından olan Fuat Şemsi İnan (1886-1974), Galatasaray Lisesi Müdürlüğü ve Maarif Nezareti şube müdürlüğü yapmıştır. İsyankâr bir ruha ve asabi bir mizaca sahip olduğu için devlet hizmetinden çabuk ayrılmıştır. *Hak* adlı bir eseri de bulunan Fuat Şemsi 1940'larda evinde uzlete çekilmiştir. “*Şairimiz hayatının son günlerini o sırada Abbas Halim Paşa'ya ait Mısır Apartmanı'nın yöneticiliğini yapan bu dostunun sıcak ilgi ve yardım havası içinde geçirmiştir.*” (Gökçek 2007:19)

³ *Asım* romana ve tiyatroya has teknikler kullanılarak kaleme alınmıştır. Araştırmacılar bu konuda fikir birliği içerisindedirler (bk. Huyugüzel 1986:32-52; Kaplan 1987:203-210; Gökçek 2005:222; Gökçek 2007:10-11)

⁴ İnci Enginün *Safahat*'in tamamını İstanbul'un romanı olarak okumanın mümkün olduğunu ifade etmektedir (Enginün 2000:179-189). Biz de *Asım*'ın anlattığı dönemi ve tahkiyeli bir eser olduğunu düşünerek bu eseri, Birinci Dünya Savaşı'nın romanı olarak okumanın uygun olacağı kanaatine ulaştık.

öğrencilerinden Ali Şevki Hoca'yı; Hocazâde'nin oğlu Emin, Akif'in oğlunu ve Köse İmam'ın oğlu Asım ise geleceğin heyecanlı gençliğini temsil etmektedir (Düzdağ 2004:170-171; Gür 2007:416).

Asım, esas itibarıyla insana ve topluma ait meselelerin ele alındığı ve toplumun ilerlemesi için gerekli olanların sayıldığı iki bölümden oluşmakta ve Asım'ın ilim tahsili için Almanya'ya gitmeye razı olmasıyla sona ermektedir.

Eserin ilk kısmı farklı iki nesle mensup Hocazade ile Köse İmam'ın yaptığı sohbetten oluşmaktadır. Bu sohbette, devletin mevcut durumundan aile kurumunun bozulmasına; eski ile yeni neslin karşılaştırılmasından Asım hakkında yapılan konuşmaya kadar geniş bir yelpazenin ele alındığı görülür. Söz konusu bölüm eserin yaklaşık dörtte üçünü ihtiva etmektedir. Burada şair, Köse İmam'ın ağzından eskiyi, Hocazade'nin ağzından da yeniyi konuşturmuştur. İkinci bölüm ise, Hocazade ile Asım'ın konuşmalarından meydana gelmiştir. İlk bölüme göre daha az yer kaplamakla beraber, eserin ana temasını oluşturan Asım ve nesline dair önemli tespitler bu kısımda yer alır. Ayrıca bu bölümde, Hocazade'nin şahsında toplumun Asım'ın neslinden beklentisi ve bunun hangi yolla gerçekleştirilebileceği ortaya konulmaktadır. Başka bir ifade ile bu bölüm, Asım'a ve onun nesline, vatanlarının kurtuluşu için tutmaları gereken yolun öğütlendiği bir kısım hükmündedir.

Bir tür nesil çatışmasının işlendiği eserde toplumun birçok alanında yaşanan çarpıklıklar gösterilmiş ve bu çarpıklıkların sorumluları sert bir şekilde eleştirilmiştir. Eserde "*Akif'in zihnini işgal eden bütün meseleler(in) düzenli bir şekilde mevcut*" (Ercilasun 1997:62) olduğu da söylenebilir.

Asım, Akif'in oluşturmak istediği yarının ümidi ideal Türk gençliğidir. O, gelecek güzel günleri ve idealdeki gençliği sembolize eder. Bu nesil göğsündeki sarsılmaz imanıyla Çanakkale'de son gücüne kadar namusunu çiğnetmemek için düşmanla mücadele etmiştir:

"Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek." (s.104)

Ülkesini işgal etmek isteyenlere karşı sadece fiziki gücüyle değil akıyla da mücadele eden Asım'ın inancı tamdır. Şaire göre gelecek güzel günlerin sahibi olan bu nesil, aynı zamanda Türk-İslam âlemini tutup kaldıran nesil de olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Hocazade'nin İstanbul Sarıgözel'deki evinde geçen vaka, Köse İmam ve Hocazade arasında cereyan eden uzun bir sohbetle başlar. İki konu hakkında dertleşmek üzere Hocazade'nin evine gelen Köse İmam, sohbetin henüz başında kendisini uzun zamandır arayıp sormayan Hocazade'ye sitemlerini dile getirir. Ardından mahalleye üç beş yıl önce yerleşen ve biraz da servet edinince Eleni adındaki Rum bir kadına takılarak yoldan çıkan emekli bir paşadan ve onun başından geçenlerden bahseder. Daha

sonra ise konuyu oğlu Asım'a getirir. Emekli paşanın başından geçen olaydan hareketle memleketin durumu üzerine konuşmalar yapılır. Köse İmam, gördüğü birtakım olayları hikâyelerle süsleyerek anlatır. Anlatılanlara bakılacak olursa, evlilikler kitabına uydurulmaya başlamış; aile kurumu çökmüş; yoksullaşan, bir deri ve kemik kalmış köylünün sıhhati bozulmuş, ahlakı bitmiş, faize bulaşmış, arsasını rehin vermiş ve bahçesine icra gelmiştir. Cehalet bataklığına saplanan ümmet, yozlaşan millet, işinin ehli olmayan idarecilere körü körüne itaat etmektedir. Birbirlerini anlamayan “*nesl-i evvel*”, “*nesl-i hazır*” ve “*nesl-i ahir*”, halk ve idareciler, mektep ve medrese, memleketi hızla yıkılışa götürmektedir. Köse İmam'ın çizdiği bu karamsar tablo karşısında Akif'i temsil eden Hocaşade her şeye rağmen ümitlidir. O, bu karamsarlığı gençlere de bulaştırdıkları için bir önceki nesli eleştirir. Ona göre İslam dünyası, azmi ve sebatı sayesinde bu uyuşukluktan kurtulacaktır. Bu kurtuluşun en büyük timsali ise Köse İmam'ın oğlu Asım'dır. Memleketin kaderi Asım ve nesline emanettir. Asım'ın nesli tüm imkânsızlıklara rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de ve diğer cephelelerde sergiledikleri mücadele ile ümit vermişlerdir. Bu arada Birinci Dünya Savaşı'ndan, birçok arkadaşını kaybederek dönen Asım'ın toplumu düzeltmek maksadıyla iyi niyetli ama kaba kuvvet kullanarak yaptığı işler ise endişe vermektedir. Köse İmam, Hocaşade'den Asım'la konuşarak yarım bıraktığı eğitimini tamamlaması için onu ikna etmesini ister. Asım'la görüşen Hocaşade, ona, memlekete ve millete en iyi hizmet yolunun müspet ilimleri öğrenmekten geçtiğini ifade eder. Bu ise Avrupa'dadır. Ona göre büyük milletin evlatları Batı'nın fenninden ve irfanından mahrum olduğu için üç asırdır cehalet içindedir ve Doğu, Batı'nın emriyle yatıp kalkmaya mahkûm olmuştur. Hocaşade'nin bu sözleri üzerine, Asım, eğitimini tamamlamak ve “*maddenin kudret-i zerriyesi*” (s.130) ilmini tüm Müslümanlar adına öğrenmek üzere, arkadaşlarıyla beraber Berlin'e yani Almanya'ya gitmeye karar verir ve eser böylece sona erer.⁵

Nesil Çatışması

Mehmet Akif'in *Asım*'ında işlenen konulardan en önemlisi nesil çatışmasıdır. Manzumede, ele alınan şahıslar vasıtasıyla nesiller arasındaki anlayış farkları, onların geçirdiği değişimler ve yeni nesilden beklentiler yansıtılmıştır.

Asım'da başlıca üç nesilden söz edilebilir:

⁵ M. Ertuğrul Düzdağ'ın da belirttiği gibi Mehmet Akif, Millî Mücadele'nin ertesinde “İkinci Asım”ı yazmayı düşünmektedir. “Akif bu yeni eserinde, ‘Asım’ı arkadaşlarıyla birlikte Almanya’dan geri getirerek İstiklâl Savaşı’na sokacağını, onu takip ederek savaşı ve bu mücadeleye katılanların iman, düşünce ve gayelerini yazacağını; zamanın önde gelen ilim ve fikir adamlarını konuşturacağını’ yakın dostlarına söylemiştir.” (Düzdağ 2008:46). Ancak çeşitli sebeplerden dolayı Asım'ın devamı yazılamamıştır (Düzdağ 2012:50).

1. Nesl-i evvel: Köse İmam
2. Nesl-i hazır: Hocasade
3. Nesl-i ahir: Asım ve arkadaşları

Eserde çeşitli vesilelerle bu üç nesil arasında bir karşılaştırmanın yapıldığı görülmektedir.

Eserin kompozisyonuna nesil çatışması bağlamında bakıldığında başlıca iki bölümün olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki eserin hacim olarak önemli bir kısmını da teşkil eden, Köse İmam ile Hocasade'nin konuştuğu “*nesl-i evvel*” ve “*nesl-i ahir*”in mukayese edildiği ilk bölümdür. Manzumenin bu kısmında dikkati çeken husus Hocasade'nin, Köse İmam'a karşı yeni nesli müdafaa etmesidir. Ertuğrul Düzdağ'ın da belirttiği gibi, “*Her ikisi de dindar, hürriyetçi ve yenilik taraftarı olmakla beraber, Köse İmam, daha muhafazakâr ve tenkitçi, Hocasade ise biraz daha yenilikçi ve müsamahakârdır.*” (Düzdağ 2008:44). Eser boyunca bu iki karakterin atışmaları, nükteli konuşmaları ve zaman zaman da tartışmaları sayesinde eski ve yeni kuşakların doğru ve yanlışları ortaya konur.

Manzumenin ilk kısmında Köse İmam ile Hocasade üzerinden yürütülen nesil çatışması, eserin birçok yerinde kendini göstermektedir. Bunlardan biri de Köse İmam'ın Hocasade ile Tahir Hoca'yı mukayese ettiği şu mısralardır:

“Yoksa yaşlanmaya görsün, adamın hâli yaman...
Ne fenâ günlere kaldık, aman Allah'ım aman!
'Nesl-i hâzır' denilen şey pek acâib bir şey:
Hoca rahmetliye bak, oğluna bak, hey gidi hey!...” (s.22).

Hocasade ile Köse İmam arasında geçen konuşmalarda, Köse İmam yeni nesli çeşitli yönlerden suçlarken, Hocasade ise yeni neslin savunuculuğunu yapmaktadır. Hocasade'ye göre eski nesli istibdattan kurtaran, onlara “*elmas gibi hürriyeti*” veren yeni nesildir. Bu sebeple yeni nesil “*yüz buldukça*” “*iğnele*”nmeyi hak etmemektedir:

“-İğnelersin şu benim neslimi yüz buldukça,
Sana elmas gibi hürriyeti kim verdi, Hoca?
Ne yaman şeydi unuttun mu o istibdâdı?
Hep fecâyî'di, hayâtın hele hiç yoktu tadı.
Milletin benzi sararmış, işitilmezdi refâh;
Her nefes dört elifin sırtına binmiş bir âh!” (s.72).

Hocasade “*çamları paldır küldür*” deviren eski neslin “*mâzi denilen kör düğüm*”e bu kadar bağlı olmasını kabullenemez ve yeni neslin önüne bakması gerektiğini savunur:

“Sen işin yoksa devir çamları paldır küldür;
Neslimin şöyle dönüp bakması hattâ züldür.
Gözüm ensemde değil, görmeliyim ben önümü;

Kestik attık hele mâzî denilen kör düğümü!” (s.75).

Eserde nesil çatışması konusunda dikkat çekici örneklerden biri de Köse İmam’ın “*Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?*” sorusuna Hocazade’nin “*Âsım’ın nesli, Hocam*” (s.104) şeklinde verdiği cevaptır. Bu cevapla Hocazade hem bizzat Köse İmam’ın oğlu olan Asım’a hem de onun şahsında yeni nesillere ne denli güvendiğini ifade etmiştir. Burada Asım’ın nesline bağlanacak istikbali, “*uzun boylu hayâl*” (s.104) olarak niteleyen Köse İmam’a karşı, yeni nesli öven, memleketin kurtuluşunu onlarda gören bir Hocazade görmekteyiz. Bu fikir çatışması da temelde, iki neslin bu konudaki farklılığını ortaya koymaktadır.

Manzumenin ikinci kısmında ise karşımıza yine farklı iki nesil çıkmaktadır. Bunlardan biri Hocazade’nin temsil ettiği “*nesl-i hazır*”, diğeri ise Asım’da temsilcisini bulan “*nesl-i ahir*”dir. Eserin geneline bakarak bu iki kuşak arasında bir çatışmadan bahsetmek pek mümkün değildir. Ancak aralarında bir takım farklar vardır. Asım ve onun arkadaşları ile temsil edilen “*nesl-i ahir*”, milletin bekası için direkt olarak aksiyona, kaba kuvvete başvurulması gerektiği fikrini taşımaktadır. Bunun örneklerini Köse İmam’ın bir önceki bölümde Asım’ın yaptıklarını anlattığı kısımda görmekteyiz. Ancak Hocazade ve onun mensubu bulunduğu nesil, devletin ve milletin bekasının eğitimle, ahlaki değerler korunmak kaydıyla Batı’nın ilim ve teknolojisini almakla, yeni neslin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesiyle ve daha sonra bunun millî bir bilinçle uygulanmasıyla mümkün olacağını düşünürler. Bu anlamda aralarında bir yöntem farklılığı olduğundan söz edilebilir. Ancak eserin sonunda Hocazade’nin nasihatlerine kulak veren Asım’ın, arkadaşları ile beraber Avrupa’ya giderek eğitimini tamamlamaya karar vermesi, bu anlamda bir ortak paydanın oluştuğunu göstermektedir.

Mehmet Akif’in ideal gençliği temsil etmek için oluşturduğu “Asım” tipi, bu manzumenin temel noktası olarak ele alınmış ve onun üzerinden eski ve yeni tartışması yapılmıştır. Köse İmam ile “*nesl-i evvel*”in fikirleri, beklentileri dile getirilirken, Hocazade ile de, “*nesl-i hazır*” ve bu neslin gelecek kuşağa dair olumlu ve umutlu bakışı ifade edilir. Mehmet Akif, aslında iki farklı kuşağı bir eserde buluşturarak, hem onların doğru ve yanlışlarını gözler önüne sermiş hem de memleketin bekası için yeni nesillere düşen sorumlulukları kendi penceresinden ifade etmiştir.

Memleketin İçinde Bulunduğu Durum

Akif’in temas ettiği konulardan birisi de memleketin içinde bulunduğu durumdur. O, sosyal, ekonomik, dinî vs. alanlarda tam bir buhran geçiren memleketin içinde bulunduğu durumu pek parlak görmez. Bu durumdan en çok etkilenenler ise köylülerdir. Köylü ekonomik şartlara direnmeye çalışmaktadır. Evvelki refahtan eser kalmamıştır:

“Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik;
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.
Bir kemik, bir deridir ölmedi kaldıysa diri;
Nerde evvelki refâhın acabâ onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi ‘icrâ’ işler;
Bir kalem borca bedel fâizi defter defter!” (s.48)

Akif, köylünün içinde bulunduğu durumu bir köy düğünü vasıtasıyla tasvir eder. O, yakın zamanda “*Hem biraz kır görürüz, hem de güleş seyredemiz*” diyerek katıldığı Kartal’ın Kurna köyündeki bir düğüne dair izlenimlerini canlı bir tablo hâlinde zikreder. Şairin “*keşke, gitmem demiş olsaydım*” diyerek anlattığı bu düğünde gördüğü “*bet beniz sapsarı bîçâre*” köylülerin durumu içler acısıdır. Bayıra serilmiş, “*harmanın altındaki otsuz çayıra*” bakan “*kırk elli kadar köylü*”nün karınları şiş, çocuklar gibi sıska, kolları sarkık, göğüsleri çökmüş, omuzları kalkık, gözleri rengini kaybetmiş, gözkapakları şiş, yüz buruşmuş, “*gezecek yerde o âvâre nazarlar*” ise dalmaktadır. Kısaca düğün, düğüne benzememektedir:

“Serilip düştü mü bir noktaya, kaldırması zor!
Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk’ün,
Düşünüp durmada öksüz gibi küskün küskün.
Gövde teşrihlere dönmüş, o bacaklar değnek;
Daha yaş yirmi iken eller, ayaklar titrek.
Öyle seksenlik adamlar aramak pek yanlış;
Kırk onun ömrüne son merhale olmuş kalmış.
Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu!
Bense İslâm’ın o gürbüz, o civân unsurunu,
Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer,
Ne çabuk elden ayaktan düşecekmiş o meğer!..” (s.44)

Asım’da memleketin içinde bulunduğu durum tespit edilirken dikkat çekilen bir konu ise toplumun bozulan ahlakıdır. “*Sıtma, fuhş, içki, kumar*” yaygınlaşmış, nikâhlar seyrelmiş, bulaşıcı hastalıklar insanlar arasında kol gezmektedir. Böylece aile kurumu büyük bir darbe almıştır:

“Sıtma, fuhş, içki, kumar türlü fecâyî’ salgın..
Sonra, söylenmeyecek şekli de var hastalığın.
Bir taraftan bulanır levse hesapsız nâmûs;
Bir taraftan serilir toprağa milyonla nüfûs.
(...)
Evlenip âile teşkili bugün zor geliyor,
Görüyorsunuz ya nikâhlar ne kadar seyreliyor!” (s.49)

Bu başlık altında dikkat çekilen bir mesele de İslam dünyasının durumudur. İslam âlemi karanlıklar içerisinde. Kendisine “*tapacak bir put*” (s.83) aramaktadır. Eğitim kurumlarında yeni nesle karamsarlık, ümitsizlik

aşılacaktır. Geleceğe olan imanı zayıflamış bu nesle bir tek ışık gösteren dahi kalmamıştır.

“Bir ışık gösteren olsaydı eğer, tek bir ışık,
Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.
İki üç yüz senedir serpemiyor bizde şebâb;
Çünkü bîcârenin âtisine îmânı harâb.
Hissi yok, fikri bozuk, azmini dersen: Meflûc...
Hani rûhunda o ahlâksızlığa isyan, o hurûc?
Karşıdan zinde görürsün, sokulursun ki: Yarım...” (s.83)

İnsanlar din-iman fikrini kaybetmiştir. Âhiret fikri “yular” olarak görülmekte ve tüm bunlar “beyinsizce” şeyler olarak addedilmektedir. Hakkın yerini bâtil almıştır. Herkes “hursını tatmin” etmeye çalışmaktadır.

“Âkil oymuş ki: Hayâtın bütün ezvâkından,
Durmuyup hursını tatmîne edermiş îman.
Âhiret fikri yularmış, yakışırımı eşeğe;
Hiç kanar mıymış adam böyle beyinsizce şeye?
Hele ahlâka sarılmak ne demekmiş hâlâ?
Çekilir miymiş, efendim, gece gündüz bu belâ?
Zevki hakmış adamın, başkası hep bâtilmiş...
Çok tuhafmış bunu insanlar için anlamayış!...” (s.103)

Akif, *Asım*'da çok müreffeh ve huzurlu bir ülkeden bahsetmez. Bu olumsuzlukların bir sebebi de tahrip olmuş adalet sistemidir. Ona göre adalet kurumunun durumu da içler acısıdır. “*Asım*'la konuşmaya başlayan Hocazade, ona ülkemizin geri kalış sebeplerini ve bir toplumu yükselten faktörleri anlatarak sözü kaba kuvvet meselesine getirir. Yumruk yerine kânun hâkimiyetini savunan Hocazade'ye göre memleketimiz üç yüz yıldan beri Avrupa'nın ilerleyen ilminden yoksun kalmıştır.” (Gür 2007:417). Akif, *Asım*'a işlerin kaba kuvvetle değil kanunla çözülebileceğini, milletin vahdeti için “ne şunun yumruğu” ne de bunun “pençesi”ne ihtiyaç olduğunu anlatır. Tek ihtiyaç olan kanundur:

“Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister yalnız: Kanûnun.
Ver bütün kudreti kanûna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün...
Memleket zâten ayol, baksana: Allak bullak,
Sen de hissinle yürürsen batırırısın mutlak.
Ya kuzum, zabtiye rûhuyla hükûmet sürenin,
Yeri altındadır, üstünde değildir kürenin!” (s.120)

“Haklı, haksız diye taksimi kim etmiş ki kabûl? / Bu cihan, baksana,
baştanbaşa: Âkil, me'kûl? / Kuvvetin sırtını kimmiş, göreyim, okşamayan? / Ne
zaman altta kalırsan, o zaman derdine yan? / 'Beşerin adli masal, hak zıdırındır

yalınız; / Dövülen mahkemelerden kovulur; çünkü: Cılız!’” (s.111) zihniyetiyle hareket edilmekte, her zaman haklıdan yana değil, güçlüden yana olunmaktadır. Asım, insanların yaptığı hataları kaba kuvvetle düzeltmeyi düşünür; Hocazade ise aynı görüşte değildir. “*Sen söyle, Hoca! Niye bağlanmalı hayvan gibi hâlâ oruca?*” (s.110) diyen adamı ve etrafındakileri bir güzel döven Asım’a polislerle askerlerin ses çıkarmaması müesseselerin çöküşünü göstermesi bakımından önemlidir.

Durum tespiti yapan Akif, bu kötü durumdan nasıl kurtulacağımızı da gösterir. İslam dini “*azmın*” ve “*sebâtın*” dinidir. Bunun için önce kendimizi İslam ile birleştirmeliyiz. “*Milletlerin ikbâli için*” iki şey gereklidir; biri marifet, diğeri fazilet. Milletın bekası için sürekli çalışmak, ter dökmek gerekir. Karanlıklardan kurtulmak için azim şarttır. Bu anlamda “*çalışmak borçtur*”:

“Ne vazîfen senin olmazmış, olurmuş tevfiğ?
Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter!
Bin çalış gâyen için, bir kazan ömründe yeter.” (s.85-86)

Akif, milletın içinde bulunduğı durumdan şikâyetçidir. Çalışmak dururken yan gelip yatan kişileri anlamamakta ve kıyasıya eleştirmektedir. İslam âleminin karanlıklarda boğılmaya hakkı yoktur. Tüm neferler çalışmayı kendisine şiar edinmelidir. Bu topraklarda yaşayan herkes bu topraklara olan borcunu ödemelidir.

Akif, Osmanlı Devleti’nin zaferlerle dolu parlak mazisine özlem duyar. Hâlin kötü olması, onun sürekli geçmişe yönelmesinin başlıca sebebidir. Çünkü Ertuğrul, Osman, Orhan, Süleyman Paşa, Selim, Yıldırım ve Bayazıt gibi büyük devlet adamları yetiştiren bu millet, şimdi sahipsizdir:

“Nerde Ertuğrul’u koynunda büyütmiş obalar?
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?
Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selîm?
Âh, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elîm!” (s.43)

Artık bu topraklarda “*âfâkı deşen mızraklar*” savrulmaz; “*ay parçası kızlar*” koşup oynamaz; “*bugün artık biri yok*”tur; “*hepsi masal, hepsi yalan*” olmuştur (s.43). İslam’ı tutup kaldıran “*İslâm’ın o gürbüz, o civan unsuru*” arslan gibi “*ırkın torunu*” yoktur artık. Türk’ün “*yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş (...)* *dünkü şen, şâtir ocaklar*” bugün “*elden, ayaktan düş(müş)*” yerde yatıyordu (s.42):

“Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu!
Bense İslâm’ın o gürbüz, o civân unsurunu,
Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer,
Ne çabuk elden ayaktan düşecekmiş o meğer!...” (s.44)

Geçmişin şaşaalı günlerine özlem duyan Akif, bir güreş sahnesi vasıtası ile bu özlemini okuyucuya yansıtır. “*Bu tasvirler, memleketin durumunu genel*

olarak tespit eden, maddî gerilik ve zayıflığını ortaya koyan parçalardır” (Huyugüzel 1986:49). Güreşçiler harap ve perişan bir vaziyettedirler. Eskiden “Düğünlerde şahin bakışlı, levent endamlı delikanlı güreşir”ken şimdi ise durum farklıdır. “Pehlivanlar hani? Derken” ortaya “Birbirinden daha biçâre sekiz çıplak adam?” (s.45) çıkar. “Çarpınıp çarpınarak” çıkan güreşçiler daha ilk elde kan ter içinde kalır; göğüsleri körükten beter öter; dizlerine bir titremedir çöker; çok geçmeden de dermansız düşerek yerlere serilirler. “Güleşin böylesi hiç görmediği” bir şeydir Akif’in. “Orta, baş, hepsi de bunlar gibi âvâre(dir)” (s.46). Manzara korkunçtur ve eskiyle kıyaslanamayacak nispettedir. Kendisi de gençliğinde güreş tutmuş olan Akif bu sahneyi ironik bir dille son derece başarılı bir şekilde tasvir eder.

İlim ve Eğitim

Osmanlı ilim adamları ve aydınları bilimsel gelişmenin durduğunu hatta gerilediğini biraz geç olmakla birlikte fark etmişlerdir. Bu sebepten ötürü zihinleri açık gençleri ilim tahsili için Batı’ya göndermişler; memlekette ise okullar açarak yeni nesli Batılı tarzda eğitmeyi amaçlamışlardır. Ancak Batı’ya gönderilen gençlerin pek çoğu Osmanlı devlet adamlarının amaçladığı doğrultuda eğitim görmediği gibi Osmanlı topraklarında açılan okullarda tahsiline devam eden gençler de yeterince verimli eğitim alamamışlardır. Hatta bu konuda eskilerin dirayetini dahi gösterememişlerdir. İlme ve ilim adamına büyük değer veren, bazı değerlerimiz yerinde kalmak kaydıyla Batılı eğitimi savunan Akif, *Safahat*’ın diğer kitaplarında olduğu gibi özellikle *Asım* kitabında da Osmanlı’nın ilim konusunda Batı’dan geriye düşmüşlüğü, hatta üzerinde büyük gayretler gösterilen yeni neslin bu meseleye duyarsızlığını, tembelliğini değişik vesilelerle dile getirir. O, “savrulan efkârı toplayıp okuyan (...) pek az kişi” (s.89) de olsa nesli kurtarmak için eğitime yatırım yapılması gerektiğine inanır. Bu maksatla ziyan da olsa kitaplar bastırıp dağıtılmalıdır.

Zihniyet itibarıyla bilimsel gelişmelere açık ve eğitimcilik yönü ağır basan Akif, Mısırlı âlim Muhammet Abduh’un çalışma tarzını benimser; Osmanlı devletinin maarif ve ıslahat yoluyla kalkınmasını ister. Ona göre inkılâbın yolu müspet ilimlerledir. Müspet ilim ise Batı’dadır. Bunun için Batı’ya “bir gün evvel” gidip “bir saat evvel” dönmelidir (s.131). Gayeye “o zaman varmanın imkânı olur” (s.131). Eserin kahramanlarından Asım ise devrin önemli fikir ve mücadele adamı Cemalettin Afgani gibi ihtilal yoluyla inkılâp taraftarıdır. Akif, bu iki şahıstan Asım’da bir kez bahseder. Bu kısımda Akif, Asım’a gerçek İslam inkılâbının nasıl yapılması gerektiğini anlatır. Asım’ın ise yıllarca beklemeye tahammülü yoktur; o, çabucak yapılacak bir inkılâp istemektedir. Akif de Asım gibi inkılâp taraftarıdır; fakat bu inkılâp Muhammet Abduh’un önerdiği yolda olmalıdır. O, “Babiâli’leri basmak, adam asmakla” bu inkılâbın

gerçekleşemeyeceğini düşünür; “*varsa imkânı*” yarından tezi yok Avrupa'ya “*avdet*” edilmelidir (s.127).

Eserin kahramanlarından Köse İmam, Hoca zade'nin neslinin yani “*nesl-i hazır*”ın ilme duyarsız kalışından şikâyetçidir. Hoca Tahir Efendi çalışkan bir insandır. Hayatının elli senesini ilme vakfetmiştir. Ancak oğlu “*merhum*”a benzemediği gibi Köse İmam'a göre “*züppe*” bir tiptir. Bir gerçeği ifade eden bu itham “*hazmolunur parça değil(dir)*”. Bir neslin temsilcisi olan Hoca zade, Köse İmam tarafından ağır bir ithama maruz kalmıştır. Aşağıdaki mısralarda/diyalogda Hoca Tahir Efendi ile oğlu arasındaki fark ortaya konulmaktadır:

“- Züppelik yok!

- O ne? Ben züppe miyim?

- Oldukça,

- Vâkıâ çok severim, her ne desen aldırمام;

Bu, fakat hazmolunur parça değil... Pîr ol İmam!

- Sen de pîr ol.

- Ama kızdım.

- Ne tuhaf şeysin be:

Bir sözümden kızıyor sun.

- Kime derler züppe?

- Sana derler.

- Niye?

- Hem benzemedin merhûma;

Hem neden benzemedin, dersen, efendim, sorma,

O ne hiddet, o ne şiddet! Çalışıp benzesene!

İlme vakfettiği dirsek babanın: Elli sene.” (s.25)

Hoca Tahir Efendi “*köylü*”, “*ümmî, yarı vahşî bir adam...*”ın (s.25) oğludur. O, böyle bir babadan olmasına rağmen çalışıp didinmiş ve ilim sahibi biri olmuştur. Köse İmam, Tahir Efendi'nin gayretinin yanında Hoca zade'nin gayretsizliğine hiddetlenir. Hoca zade'nin “*üç satır ilmi*” (s.26) varsa o da babasından kendisine mirastır:

“Bir şey öğrenmedi elbette o ümmî babadan.

Ne kazanmışsa, bütün, kendi kazanmış, kendi.

Zât-ı devletleri, lâkin azıcık çöplendi.

Sen duâ et babadan topladığın mirâsa,

Hep onun himmetidir üç satır ilmin varsa.” (s.25-26)

Hoca zade, Köse İmam'ın bu söylediklerine kızıp babasını geçeceğini söylerse de Köse İmam, onun söylediklerini pek inandırıcı bulmaz. Çünkü ona göre Hoca zade 46 yaşına basmasına rağmen “*kırk altı yılın eldeki mahsûlünden*” (s.26) haber yoktur. O, hiçbir fende ve sanatta ilerleyemediği gibi, ne âlimlerden ne de fakihlerden olabilmıştır:

“- Aştınız kırkı ya?

- Kırk altıyı bulduk,

- A'la...

Yüzü bulsan, yine 'Hâlâ mı bu mektub, hâlâ!'

Arzı olmazsa hayâtın ne çıkar tûlünden?

Hani kırk altı yılın eldeki mahsûlünden?

Hangi bir fende teâlî edebildin, evlât?

Hangi san'atte rüsûhun göze çarpar? Anlat!

Ulemâdan mı sayıldın? Fukahâdan mı?" (s.26)

Köse İmam, ilerlemenin birinci şartı olarak ilim öğrenmeyi ve onu elde tutmayı görür. Ona göre “Çin-i Mâçin'deki bir ilmi gidip öğren(mek)” için “dağ taş” demeden gerekirse “altı aylık yol” aşılmalıdır (s.64). Bu anlamda Köse İmam'ın öne çıkardığı iki eğitim kurumundan biri medrese, diğeri de mekteptir. Bu eğitim kurumlarından mektep Batılı eğitimi, medrese ise kendi eğitimimizi temsil etmektedir. O, iki eğitim kurumunu da acımasızca eleştirir. Mevcut şarlarda “ikisinden de hayır yok(tur)” (s.67).

İslam tarihinde önemli bir işleve sahip olan medrese, İslam dünyasındaki umumi gerilikten nasibini almış, dogmalara mahkûm “iskolastik” (s.59) bir kuruma dönüşmüştür (Gökçek 2005:232). Medreseler, artık, İbnü'r-Rüşd, İbn-i Sînâ, İmam Gazâlî, Seyyid Şerif Cürcanî ve Fahrettin Razî gibi dünya çapında âlimler yetiştirmekten uzaktır. Yeni neslin en fazıl olanları bile “Bunların âsârından, belki on şerhe bakıp, bir kûru ma'nâ” (s.95) çıkarabilmektedir:

“Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü.

Hani göster bakayım şimdi de İbnü'r- Rüşd'ü?

İbn-i Sînâ niye yok? Nerde Gazâlî görelim?

Hani Seyyid gibi, Râzî gibi üç beş âlim?” (s.94-95)

İşlevselliklerini yitiren medreselerin “ıslah-ı medâris” (s.59) edilmesi gerekir. Yeni mekteplerden de hayır yoktur. “Milletin, ülkenin işine yaramayacak, ihtiyaçlarına karşılık olmayan bilgilerle” (Çetin 2007:435) talebelerin zihnini dolduran yeni mektepler çıkmadan batmayı öğretmektedirler. Akif, ülkede mülkiye, tıbbiye, bahriye, mühendishane, baytar ve ziraat okulları gibi modern tarzda okulların bulunmasına rağmen, bu okulların sadece isimlerinden ibaret olduğunu, bir problem çıktığında yine Batı'ya müracaat etmek zorunda kalındığını vali ile medrese hocaları arasında cereyan eden diyalogda anlatır. Bu diyalogda medreseleri eleştiren, muhtemelen mektep mezunu, züppe valiye karşı medrese hocalarından birisi, bozulan yerde ıslahtan söz edilebileceğini, halkın irşadı için kurulan medreselerin maksadı yerine getirdiğini, müftü, imam, vaiz, kayyum, hafız, hatip ve fakih yetiştirdiğini, ancak Tanzimat'tan sonra açılan mekteplerin görevlerini yerine getirmediğini örneklerle izah eder. “Köse İmam'ın ironik bir dille naklettiği bu konuşmada yeni neslin zihnî çarpıklığı (da) ifade edilir” (Gökçek 2005:227):

“Ne yetiştirdi ki şunlar acaba? Anlatınız!
İşimiz düştü mü tersâneye, yâhud denize,
Mutlaka âdetimizdir, koşarız İngiliz'e.
Bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir;
Hekimin hâzıkı bilmem nereden celb edilir.
Meselâ bûdce hesâbâtını yoktur çıkarana...
Hadi mâliyyeye gelsin bakalım Mösyö Loran.
Hani tazgâhlarınız nerde? Sanâyi' nerde?
Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Mançester'de!
Biz ne müftî, ne imam istemişiz Avrupa'dan;
Ne de ukbâda şefâ'at dileriz Rimpapa'dan.
Siz gidin bunları ıslâha bakın peyderpey;
Hocadan, medreseden vazgeçiniz, Vâlî Bey!” (s.61-62)

Vali ile hocalar arasında cereyan eden bu diyalogdan anlaşılacağı üzere gerek yöneticiler gerekse eğitimciler için ciddiyetini kavrayamamışlardır. Biri ezberlenmiş bir cümle halinde Batı'yı/mektebi hedef olarak gösterirken diğeri de bilinçsizce koruma içgüdüyle hareket ederek Doğu'yu/medreseyi korumaya çalışmaktadır.

Akif, Batı'nın ilim ve tekniğine gıpta ile bakar. O, “*Batı'nın bu yönünü olumlu bulur*” (Çetin 2007:436). Hocasade, Asım ve arkadaşlarının Almanya'ya, yani Batı'ya gidip ilim öğrenmelerini ister. Bu gençlere Batı'nın üstün yanlarından, “*ilmi*”nden söz eder ve sadece bu ilmin alınması gerektiğini söyler. Zira o, iki üç dal kesilmekle mazi ile bağların kopmayacağını düşünmektedir. Bedbin olmadan, yüzen kötülöklere kanmadan, azimle, gece gündüz didinerek, yılmadan gözler sadece “*Garb'ın, yalnız ilmine*” dönerek çalışılmalıdır. “*Giden üç yüz senelik*” ilim elde edilmelidir:

“Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
Sâde Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfî' suları.
Aynı menba'ları ihyâ için artık burada;
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.” (s.129-130)

“*Batı karşısında maddeten ve mânen sefalete düşmemek için onların seviyesine yükselmek, elde etmeye çalıştıkları, geleceğin ilmi sayılan atomu da öğrenmek gerekir.*” (Gür 2007:417). Geleceğin ilmini keşfeden Akif bu konuda da şunları söyler:

“Yarının ilmi nedir, hâlbuki? Gâyet müdhîş:
'Maddenin kudret-i zerriyyesi' uğraştığı iş.
O yaman kudrete hâkim olabilsen diyerek,

Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek.
Onu bir buldu mu, artık bu zemin: Başka zemin.
Çünkü bir damla kömürden edecekler te'min,
Öyle milyonla değil; nâ-mütenâhî kudret!..." (s.130)

Asım'ın nesli ilmi elde etmek için gece gündüz, durmadan çalışmalıdır; çünkü millet ancak bu şekilde kurtulacaktır. Bu doğrultuda milleti kurtaracak olan ise muallimler ordusudur. Ancak imanlı, vicdanlı, edepli olması gereken muallimlerin durumu içler acısıdır. Aşağıdaki mısralardan da anlaşılacağı üzere muallimliğe talip olanların ahlakî yozlaşmışlığı, dine olan uzaklığı, adab-ı muaşerete mugayirliği, görgüsüzlüğü, pasaklılığı alaycı bir tavırla ifade edilmektedir. Onların durumu, cahil halktan, köylüden daha beterdir. Hatta "gâvur" su mühendisleri bile köylüye bu muallimlerden daha saygılıdır; "tatlı yüz"lü "bal gibi söz"lüdürler; dinleri "bâtil" olmakla birlikte kendileri "insan"dır (s.67). Köylü de zaten başka bir şey istemez. Farmason muallimler, öğrencilere ümit aşlamaları gerekirken hep ümitsizliği aşlamaktadır. Evladını cahil koymak istemeyen köylü önce bir mektep inşa eder; ardından da hükûmetten "para bizden, hoca sizden" diyerek bir muallim talep eder; fakat hükûmetin gönderdiği muallim beklenildiği gibi çıkmaz. Batılı eğitim alarak mekteplerden yetişen bu muallimler, halka karşı yabancılaşmış ve toplumun bütün değerlerine ters düşmüştür:

"Para bizden, hoca sizden deyiverdik... O zaman,
Çıkagelmez mi bu soysuz, aman Allah'ım, aman!
Sen, oğul, ezbere çaldın bize akşam, karayı...
Görmeliydin o muallim denilen maskarayı.
Geberir, câmie girmez, ne oruç var, ne namaz;
Gusül abdestini Allah bilir amma tanımaz.
Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiş kokusu;
Ebenin teknesi, ömründe pisin gördüğü su!
Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak çamçak,
Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklayacak?
Huyu dersin, bir adamcıl ki sokulmaz adama...
Bâri bir parça alıssaydı ya son son, arama!
Yola gelmez şehrin soysuzu, yoktur kolayı.
Yanılıp hoşbeş eden oldu mu, tınmaz da ayı,
Bir bakar insana yan yan ki, uyuz olmuş manda,
Canı yandıkça, döner öyle bakar nalbanda.
Bir selâm ver be herif! Ağzın aşınmaz ya... Hayır,
Ne bilir vermeyi hayvan, ne de sen versen alır.
Yağlı yer, çeşmeye gitmez; su döker, el yıkamaz;
Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz.
Kafa orman gibi, lâkin, o bıyık hep budanır;
Ne ayıptır desen anlar, ne tükürsen utanır.

Tertemiz yerlere kipkirli fotonlarla dalar;
Kaldırımdan daha berbâd olur artık odalar;
Örtü, minder bulanır hepsi, bakarsın, çamura.” (s.66-67)

Bir toplumu ilim ve irfanda geri kalmak değil, bu durumu kabullenmek ve bu durumdan kurtulabileceği ümidini kaybetmek yıkar. İslam toplumunu tam bir ümitsizlik içinde bulan Akif, bu ümitsizliğin kaynağının uygulanan eğitim sistemi olduğunun farkındadır. Bunun için kendisini ve dolayısıyla neslini eleştiren Köse İmam'a Hocasade, hayat karşısında yılgınlığı ve korkuyu, küçük yaşta daha medresedeyken öğrendiğini söyler:

“Daha mektepte çocuktuk, bizi yıldırıldı hayat;
Oysa hiç korku nedir bilmeyecektik, heyhât!
(...)
Bana dünyâyâ çıkarken 'Batacaksın!' dediler...
Çıkmadan batmayı öğren, ne kadar saçma hüner!
Ye'si ezber bilirim, azmi yüzünden tanımam;
Okutan böyle okutmuştu, beğendin mi İmam?” (s.82-83)

Akif, ilme, sanata, fazilete sahip olan gelecek nesli umutla bekler. Ona göre vatani ve milleti kurtaracak ve her alanda hükmünü ortaya koyacak nesil, Âsım'ın neslidir. Bu nesil İslam âlemini bulunduğu karanlık ve karamsarlıktan kurtaracaktır. Geçmişte olduğu gibi onu büyüterek şaşaalı dönemine tekrar kavuşturacaktır.

Sanat ve Sanatkârın Durumu

Hasan Basri Çantay'ın naklettiğine göre, “*Sanat sanat içindir düsturu iflas etmiştir. (...) O hâlde, bu düstur artık iflas etmiş demektir. Kezalik, mademki bu düsturların hükmüne tebeyyet edilemiyor, sanat mukayyet kalıyor, öyleyse sanatı bir takım hasis emellere, sefil ve müstekreh maksatlara âlet edinmektense ulvî, pak, asil, necip duygulara, düşüncelere vasıta kılmak elbette daha makul bir hareket olur...*” (Düzdağ 2004:89) diyen Akif, sanatını toplumun hizmetine vermiş bir şairdir.

Şair olduğunu söyleyen fakat “*mevlidci*” ve *bid'atçi*” gibi yakıştırmalar yapılan Hocasade'nin ilim ve sanat hususunda babası Hoca Tahir Efendi'nin gerisinde kaldığının ifade edildiği kısımlarda Akif, ilim gibi sanatta da ilerlemenin gerekli olduğunu belirtir.

“- Kimi mevlidci diyor...
- Âh olabilsem, nerde!
Yetişilmez ki Süleyman Dede yükseklerde,
- Kimi bid'atçi diyor... Duyduğum en çok bunlar.
- Daha var mıydı, İmam?” (s.29)

Köse İmam, mümkünse Hocazade'nin baytarlık yapmasını tavsiye eder. Çünkü baytar, “*bize insan hekiminden daha lâzım*”dır (s.29). Köse İmam'ın sözlerinde toplumsal bir tepkinin yanı sıra ironi de göze çarpmaktadır:

“- Var ya, unuttum: Baytar.

- Keşke baytarlık edeydim...

- Yine et mümkünse.

- Yapamam.

- Belki yapardın be...

- Unuttum, be Köse!

- Keşke zihninde kalaymış, ne kadar lâzımmış;

Beni dinler misin evlâd? Yine kâbilse çalış;

Çünkü bir tecrübe etsen senin aklın da yatar,

Bize insan hekiminden daha lâzım baytar.” (s.29)

Köse İmam şairleri işsizlerin maskarası olarak niteler ve onları acımasız bir şekilde eleştirir. Çünkü şairler “*iyi gün dostudur*”, “*yardakçı*”dır, sermayeleri “*dalkavuk*”luktur, “*edebiyâta edepsizliği onlar*” sokmuştur; “*yoksa, din perdesi altında bu isyân yoktu(r)*” (s.27). Köse İmam, aslında şiire tamamen karşı değildir. Hatta Feridüddin Attar ve Sadi'nin hikmet içeren şiirlerini sevmekte; “*başka vâdileri tutmuşlara (ise) ancak söv(mektedir)*” (s.28).

Akif, *Asım*'da Köse İmam vasıtasıyla Divan şiirini ve şairlerini de eleştirir. Köse İmam, Divan şiirinin Türk şiirine hâkim olmasını hazmedememiştir. Hocazade'nin “*şâirim*” demesi üzerine Köse İmam ile Hocazade arasında şairler ve Divan şiiri hakkında bir diyalog gelişir:

“- Şâirim.

- Olmaz olaydın: O ne yüz karası!

Bence dünyâdaki işsizlerin en maskarası.

- Af edersin onu!

- İmkânı yok etmem, ne demek!

Şi're meslek diye, oğlum, verilir miydi emek?

Âh, vaktiyle gelip bir danışaydın Köse'ne,

Senin olmuştu bugün belki o kırk altı sene.

- Ama pek hırpaladın şi'ri...

- Evet, hırpaladım:

Çünkü merkep değilim, ben de mürekkep yaladım,

Ben de târîh okudum; âlemi az çok bilirim.

‘Şuarâ’ dendi mi, birdenbire oynar sinirim.

İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh,

O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.

Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...

Onlar azdırdı, evet, başlıca peşpâyeleri.

Bu sıkılmazlara ‘medh et!’ diye, mangır sunarak,

Ne erâzil adam olmuş, oku târihi de bak!
 Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,
 Yoksa, din perdesi altında bu isyân yoktu:
 Sürdüler Türk'e 'tasavvuf' diye olgun şırayı;
 Muttasıl şimdi 'hakikat' kusuyor Sıdkı Dayı!
 Bu cihan boş, yalnız bir rakı hak, bir de şarab;
 Kible: Tezgâh başı, meyhaneci oğlan: Mihrab.
 Git o 'dîvan' mı ne karın ağrısıdır, aç da onu,
 Kokla bir kerre, kokar mis gibi 'Sandıkburnu!'
 Beni söyletme neler var daha!" (s.27-28)

"Şuara" denildiği zaman birdenbire sinirleri oynayan ve şairleri "müstekreh adam" olarak niteleyen ve divanlardan Sandıkburnu yani meyhane kokusu geldiğini, "eski şiirde, oğlandan, kızdan, şehvetten, şaraptan başka bir şey" (Tökel 2008:328) olmadığını söyleyen "bu şiirin temel dayanağı olan" tasavvufu ise "rakı, şarap, meyhane veya olgun şıra" (Tökel 2008:328) olarak niteleyen Köse İmam'ın ithamlarını kabul etmek mümkün değildir. Ancak manzumede Divan şiirini eleştiren "nesl-i evvel" in temsilcisi Köse İmam ile Mehmet Akif'i, yani "nesl-i hazır"ı, temsil eden Hocazade'nin bu konudaki görüşleri örtüşmektedir. Akif burada Köse İmam'ın bu kavramları bu kadar hoyrat kullanmasına itiraz eder sadece.⁶

Sonuç

Sonuç olarak; Akif'in *Asım*'da toplumsal meselelere yoğun bir şekilde temas ettiği görülmektedir. O, eserinde bilim ve teknoloji alanında Batı'nın çok gerisinde olduğumuzu çeşitli vesilelerle ifade eder. Şairi asıl üzen durum bu hâlde olmamıza rağmen yeni neslin ilme karşı duyarsızlığıdır. Eserinin başında kendisinin şair olmadığını söyleyen Akif, şairleri işsizlerin yüz karası olarak niteler. Zira ülkede meslek sahibi insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. İslam âleminin bulunduğu kötü duruma üzülen şair, baş gösteren çarpıklıkları eleştirmenin yanında kurtuluş yolunu da gösterir. Akif'e göre; "ye's"e düşmeden, gelenin keyfi için geçmişe küfretmeden, kanundan ayrılmadan, zalimin zulmünü alkışlamadan, İslam'ın ahlakî değerlerine bağlı kalarak, sağlam bir iman ve azimle Batı'nın ilmine talip olmak gerekir. Ayrıca "îmân-ı hakîkî", "salâh", "hak" ve "sebat" ta birleştikten ve bu değer yargılarına bağlı kaldıktan sonra bu milletin hüsrana uğramayacağını da sözlerine ekler.

⁶ Bu konuda geniş değerlendirmeler için Fazıl Gökçek'in *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası* adlı kitabına bakılabilir (Gökçek 2005).

Kaynaklar

- Çetin 2007:** Nurullah ÇETİN. “Günümüze Işık Tutan ‘Münevver Aydın’ Mehmet Akif Ersoy”, **II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı**, (hzl. İsmail ÇETİŞLİ, Nurullah ÇETİN, Abide DOĞAN, Alim GÜR, Cengiz KARATAŞ), Akçağ Yay., Ankara, 2007:428-447.
- Düzdağ 2003:** M. Ertuğrul DÜZDAĞ. “Mehmed Akif Ersoy, Hayatı, Eserleri, San’atı ve Ahlâkı”, **Safahat**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003:3-115.
- Düzdağ 2004:** M. Ertuğrul DÜZDAĞ. **Mehmed Akif Ersoy**, Kaynak Kitaplığı, İstanbul, 2004.
- Düzdağ 2008:** M. Ertuğrul DÜZDAĞ. İstiklâl Şâiri **Mehmed Akif Ersoy –Hayatı ve Eserleri-**, Fide Yay., İstanbul, 2008.
- Düzdağ 2012:** M. Ertuğrul DÜZDAĞ. “Mehmed Akif Ersoy, Hayatı, Eserleri, San’atı ve Ahlâkı”, **Safahat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2012:7-66.
- Enginün 2000:** İnci ENGİNÜN. “Safahat’ta İstanbul’un Romanı”, **Araştırmalar ve Belgeler**, Dergâh Yay., İstanbul, 2000:179-189.
- Ercilasun 1997:** Bilge ERCİLASUN. **Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler I**, Akçağ Yay., Ankara, 1997.
- Ersoy 2007:** Mehmet Akif ERSOY. “Asım”, **Altıncı Kitap Asım**, (hzl. Fazıl GÖKÇEK), Dergâh Yay., İstanbul, 2007:19-131.
- Gökçek 2005:** Fazıl GÖKÇEK. **Mehmet Akif’in Şiir Dünyası**, Dergâh Yay., İstanbul, 2005.
- Gökçek 2007:** Fazıl GÖKÇEK. “Asım Hakkında”, **Altıncı Kitap Asım**, Dergâh Yay., İstanbul, 2007:7-18.
- Gür 2007:** Âlim GÜR. “II. Meşrutiyet Döneminde İslamcılık ve Bu Düşüncenin Edebiyata Yansıması”, **II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı**, (hzl. İsmail ÇETİŞLİ, Nurullah ÇETİN, Abide DOĞAN, Alim GÜR, Cengiz KARATAŞ), Akçağ Yay., Ankara, 2007:371-427.
- Huyugüzel 1986:** HUYUGÜZEL, Ömer Faruk. “Mehmet Akif’in Asım’da Başvurduğu Anlatım Vasıta ve Teknikleri”, **Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy**, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1986:32-52.
- Kaplan 1987:** Mehmet KAPLAN. “Çanakkale Savaşı”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, II, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1987:203-210.
- Okay 1989:** Orhan OKAY. **Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.
- Tansel 1973:** Fevziye Abdullah TANSEL. **Mehmed Akif Ersoy**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Tökel 2008:** Dursun Ali TÖKEL. “Mehmet Akif’in Divan Şiirine Bakışı”, **Hece**, Sayı 133, Ocak 2008:327-338.